

آیت‌الله‌عظمی‌سید محمدحسین طباطبایی

نشست «تطور دانش کلام در حوزه علمیه قم در سده اخیر»، از سلسله نشست‌های یکصدمین سال بازتأسیس حوزه علمیه قم با ارائه حجت‌الاسلام والمسلمین محمدتقی سبحانی رئیس بنیاد بین‌المللی امامت، طی دو جلسه برگزار شد.

به گزارش خبرگزاری حوزه، حجت‌الاسلام والمسلمین محمدتقی سبحانی، در نشست «تطور دانش کلام در حوزه علمیه قم در سده اخیر»، از سلسله نشست‌های یکصدمین سال بازتأسیس حوزه علمیه قم، عنوان کرد: با ورود مرحوم شیخ عبدالکریم حائری رحمته در سال ۱۳۴۱ (۱۳۲۰ ه‍. ق) به قم، حوزه علمیه قم مجدداً آغاز به‌کار کرد و در عرصه‌های مختلف تطوراتی را طی کرد؛ به‌طوری‌که شهرت آن به سایر کشورها رسید.

• شکل‌گیری دانش کلام و اندیشه‌های کلامی

وی با بیان اینکه در حوزه علمیه معاصر قم، علم کلام، به چهار بخش تأسیس دانش کلام، خیزش، گسترش و نهادسازی دانش کلام تقسیم می‌شود، تصریح کرد: دوره شکل‌گیری دانش کلام و اندیشه‌های کلامی از زمان مرحوم شیخ عبدالکریم حائری در قم آغاز می‌شود و ایشان با اقداماتی که انجام داد، زمینه‌های شکل‌گیری این دانش را در حوزه قم فراهم کرد.

• پیشینه دانش کلام در حوزه علمیه قم

این استاد حوزه در رابطه با پیشینه دانش کلام در حوزه علمیه قم گفت: حوزه علمیه از قرن دوم یعنی از عصر امامت امام صادق علیه السلام پایه‌گذاری شد. وقتی بزرگان اشعری از کوفه به قم هجرت کردند، به‌تدریج گرایش‌های اهل‌بیتی و شیعه آغاز شد. زکریاین آدم و زکریاین ادریس علیهما السلام، از جمله بزرگان مدفون در قبرستان شیخان هستند که از نسل پایه‌گذاران حوزه علمیه تشیع در قم بودند.

رئیس بنیاد بین‌المللی امامت، با بیان اینکه از قرن دوم تا پنجم، حوزه علمیه‌ای که بر محور احادیث اهل‌بیت علیهم السلام شکل گرفته بود، پررونق بود، اظهار کرد: حدود صد سال قبل از ورود مرحوم آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری به قم، مرحوم میرزای قمی، حوزه‌ای را در قم پایه‌گذاری کرد و شاگردانی را پرورش داد؛ اما به‌خاطر اینکه شرایط مساعد نبود، حوزه علمیه دوباره به دوران پیش از میرزای قمی برگشت.

حجت‌الاسلام والمسلمین سبحانی ادامه داد: زمان ورود حاج شیخ عبدالکریم حائری رحمته به قم، حوزه علمیه پرکاری نداشتیم و دانشمندان حوزه علوم عقلی مانند: محمدحسن نادی قمی، میرزا محمدحسین قزلب‌گرگانی، میرزا علی‌اکبر حکیمی یزدی و میرزا جواد ملکی تبریزی علیهم السلام در قم حضور داشتند؛ اما حوزه درسی کلامی و علوم عقلی زیادی به عهده نداشتند؛ زیرا شاگردان زیادی هم وجود نداشت؛ اما با ورود آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری رحمته شرایط تغییر کرد.

وی افزود: ورود حاج شیخ عبدالکریم به قم، مقارن با یکی از سخت‌ترین دوران‌های سیاسی روحانیت و تشیع در ایران، یعنی هم‌زمان، آخرین بقایای نهضت مشروطه و آغاز کودتای رضاخانی بود؛ به‌همین خاطر حاج شیخ، فرصت بسیار محدودی برای احیای روحانیت در حوزه قم و ایران داشت؛ اما ایشان با سیره و منش‌ی که داشت، تلاش کرد که کمترین حساسیت را برای حکومت رضاخان فراهم کند تا بتواند، حوزه و روحانیت را در این‌جا پایه‌گذاری کند؛ به‌همین خاطر اهتمام اصلی‌ا را به حوزه فقه قرار داد.

این استاد حوزه علمیه قم، با اشاره به دغدغه و حساسیت‌های آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری رحمته در مسائل کلامی و اعتقادی، گفت: یکی از کارهای مرحوم حاج شیخ، دعوت از بزرگان به این شهر بود تا آموزش‌های کلامی را به عهده بگیرند.

رئیس بنیاد بین‌المللی امامت اضافه کرد: جریان روشن‌فکری عصر مشروطه که تلاش می‌کرد، اندیشه‌های غربی و مدرن را به‌سرعت وارد جامعه ایران کند و جریان اصلاح دینی دو عامل بسیار مهم در رشد و گسترش اندیشه‌های کلامی در ایران هستند که سبب شدند، دغدغه مرحوم حاج شیخ عبدالکریم و عالمان حوزه قم برانگیخته شود.

حجت‌الاسلام والمسلمین سبحانی تصریح کرد: گروه اول روشن‌فکران مشروطه هستند که دیدگاه‌های مختلفی

رئیس بنیاد بین‌المللی امامت بررسی کرد

سیر تطور دانش کلام در سده اخیر حوزه علمیه قم

دارند که از جمله آن‌ها، آخوندزاده، طالب‌اف و میرزا ملکم‌خان کرمانی کسانی هستند که تلاش می‌کردند، تفکر غربی را وارد کنند و گرایش‌ها و تفسیرهایی از دین ارائه بدهند که با فکر مدرنیته همراه باشد.

وی در رابطه با جریان اصلاح دینی، بیان کرد: افرادی از درون روحانیت و دانش‌آموختگان حوزه قم و حوزه‌های دیگر مثل نجف، اصفهان و تهران، به سوی تجدید نظرطلبی‌ها در حوزه تشیع برآمدند که عمده آن‌ها، تحت تأثیر دو جریان وهابیت و بایبیت ازلّی، تلاش می‌کردند که مؤلفه‌های فکر شیعه را مورد نقادی قرار بدهند.

این استاد حوزه ادامه داد: بزرگترین افراد این نهضت، حاج شیخ‌هادی نجم‌آبادی، سیداسدالله خرقانی و شریعت سنگلجی هستند. این اندیشه‌ها و آثارش در بدو ورود مرحوم شیخ عبدالکریم حائری به قم، در سطح ایران شیوع پیدا کرده بود.

وی یادآور شد: این دو جریان در محیط ایران بسیار مؤثر واقع می‌شود و جریان‌هایی را در درون نسل جوان و تحصیل‌کرده‌ها ایجاد می‌کند که سبب می‌شود، مرحوم حاج شیخ عبدالکریم و همراهان ایشان، واکنش‌هایی را نشان بدهند. سید صدرالدین صدر رحمته از جمله شخصیت‌های مهمی است که در این دوره تاریخی، عکس‌العمل‌نشان داد و به‌نوعی مسائل کلامی و اعتقادی را عهده‌داری کرد. رساله‌هایی در نقد جریان‌های فوق، کتاب مهدی منتظر، با موضوع ردّی بر جریان‌ات انحرافی و رساله‌ای در رابطه با مسئله تحریف قرآن از جمله آثار ایشان است.

حجت‌الاسلام والمسلمین سبحانی، با اشاره به اینکه نقش ایشان در تشویق طلاب به سمت بحث‌های اعتقادی بسیار مهم بوده است، گفت: رفیعی قزوینی رحمته؛ از جمله شخصیت‌هایی است که در نقد جریان‌های فکری معاصر، کتاب‌ها و رساله‌های دارند؛ همچنین آیت‌الله شاه‌آبادی بزرگ رحمته نیز، در ترویج اندیشه‌های الهیاتی و عقلی در قم مؤثر بودند.

رئیس انجمن علمی امامت حوزه علمیه قم یادآور شد: دوره اول از ورود آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم رحمته به قم آغاز شد و تا زمان وفات آیت‌الله العظمی بروجردی رحمته ادامه داشت. در این دوره، اندیشه‌های کلامی به‌صورت خاص وجود ندارد و افکار و اندیشه‌هایی که ارائه می‌شود، بیشتر جنبه انتقادی دارد و در رد و پاسخ‌گویی به مکتب‌ها و جریان‌های معاصر است. در این دوره، بیشتر تلاش شده است، در بدنه حوزه حساسیت ایجاد شود تا طلاب جوان و کسانی است که توان ورود در عرصه‌های کلامی دارند، وارد شوند.

حجت‌الاسلام والمسلمین سبحانی در ادامه عنوان

حوزوی، دانشگاهی و مردم‌نهاد تقسیم می‌شوند، گفت: قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، یعنی از شروع بازتأسیس حوزه علمیه قم تا زمان انقلاب اسلامی، در زمینه دانش اخلاق مرکزی وجود نداشت و از دو دهه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، مراکزى در این زمینه تأسیس شدند.

• گروه اخلاق

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته

این پژوهشگر حوزوی گفت: اولین اقدام آیت‌الله مصباح یزدی رحمته شروع شد و ایشان مجموعه‌ای را با عنوان واحد تربیت مربی اخلاق در مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته تأسیس کردند که این واحد از سال ۱۳۸۰،

آیت‌الله بروجردی رحمته با تقویت

تقریب بین‌المذاهب و تفسیر خاصی از نزدیکی

شیعه با سایر مذاهب اسلامی

عرصه‌ای را رقم زد که در دوره‌های بعد سبب

شکوفایی حوزه علمیه قم در تعاملات بین‌المللی شد.

ایشان با ایده‌پردازی‌هایی که در این عرصه انجام داد

سبب شد که باب گفت‌وگوی شیعه

با سایر مذاهب در بحث‌های کلامی آغاز شود.

آیت‌الله‌عظمی سید محمدحسین طباطبایی

جریان مصادف با واقعه شهریور ۱۳۲۰ یعنی اخراج رضاخان از ایران است که فضای باز سیاسی و گسترش اندیشه را به‌همراه دارد. شریعت سنگلجی از یک سو و احمد کسروی از سوی دیگر، هجمه‌هایی را علیه تشیع آغاز می‌کنند.

وی افزود: رضاخان که به دنبال خارج کردن روحانیت از صحنه و بستن ابواب تبلیغ دینی بود، در حمایت از گروه‌های ضد دینی، هیچ کوتاهی نکرد و این افراد نیز، به‌نوعی وفاداری خودشان را به تجدد رضاخانی در این دوره اظهار کردند و در همین راستا حرکت کردند.

این استاد حوزه علمیه اضافه کرد: احمد کسروی در آلمان تحصیل کرده بود و از جریان روشن‌فکری عصر مشروطه بسیار تأثیر پذیرفته بود و پس از ورود به ایران، مجلاتی را تأسیس می‌کند و مقالاتی را در نشر عقاید شیعی در بحث امامت، مقامات اهل‌بیت عصمت و طهارت علیهم السلام، توسل و… می‌نویسد و تلاش می‌کند که نمونه‌های قدسی جامعه ایران را مورد هجمه قرار بدهد که واکنش‌های حوزه‌های علمیه، از جمله حوزه علمیه قم را به‌همراه دارد.

وی اظهار کرد: با توجه به اینکه حوزه علمیه قم جوان بود و تعداد طلاب و دانش‌پژوهان آن کم بود، آمادگی کاملی برای مواجهه با این مسائل را نداشت و فقدان یک نظام درسی و آموزشی در زمینه کلام سبب می‌شد که عکس‌العمل علمای قم در مقابل این موج دین‌گریزی و دین‌ستیزی کمتر نمود پیدا کند.

رئیس بنیاد بین‌المللی امامت گفت: وقتی علی‌اکبر حکمی‌زاده، جوان طلبه‌ای که مدرسه رضویه تحصیل می‌کرد، به‌تدریج با کسروی و موج تجددخواهی و شریعت‌ستیزی مواجه شد و تحت تأثیر آن، نشریه‌ای در امتداد نشریه کسروی در قم تأسیس کرد و سؤالاتی را خطاب به علمای شیعه مطرح کرد که نتیجه آن، کتاب اسرار هزارساله بود که باعث شد، بزرگان قم به فکر فرو روند. حجت‌الاسلام والمسلمین سبحانی ادامه داد: امام خمینی رحمته در نقد کتاب اسرار هزارساله، کتابی را با عنوان کشف الأسرار می‌نویسد که ترکیبی از بحث‌های علمی و ترویجی است و یک تحدی در مقابل حکمی‌زاده و جریان کسروی تلقی می‌شود و باعث می‌شود، جریان حکمی‌زاده به حاشیه برود.

وی با بیان اینکه جریان مارکسیسم، دومین جریان اثرگذار در دانش کلام حوزه علمیه قم بود، گفت: زمانی که گروه‌های فعال مارکسیستی در روسیه تزاری در شمال ایران فعال شدند، بازتاب این گرایش‌های انقلابی مارکسیستی در ایران طبیعی بود. گروهی از نخبگان ایرانی، حزبی را با نام حزب اعتدالیون اجتماعيون عاميون که مقدمه‌ای برای تأسیس اولین حزب مارکسیستی ایران به‌نام حزب کمونیست ایران بود، تأسیس کردند.

رئیس بنیاد بین‌المللی امامت افزود: حزب کمونیست در مواجهه با رضاخان فعال شد و بعد از شهریور ۱۳۲۰ که فضای باز سیاسی و فرهنگی ایجاد شد، جریان مارکسیسم در ایران با شدت بیشتری به فعالیت پرداخت و حزب توده در همین دوره تأسیس شد و بسیاری از نخبگان نسل جوان؛ حتی متدینان و شیعیان را زیر پوشش شعارهای سیاسی به سمت خودشان جذب کردند و تفکر مارکسیستی را تبلیغ و ترویج کردند.

حجت‌الاسلام والمسلمین سبحانی اضافه کرد: تقی ارانی، یکی از شخصیت‌های مهم مارکسیستی بسیار تأثیرگذار در ایران بود. یکی از شاگردهای تقی ارانی، استفاده از علم روز و نظریات فیزیک، شیمی،

حجت‌الاسلام والمسلمین حسینخانی تشریح کرد

مراکز رسمی فعال در زمینه دانش اخلاق در صد سال اخیر حوزه علمیه قم

فعالیت خود را شروع کرد و در سال ۱۳۹۰ تبدیل به مرکز شد و در سال ۱۳۹۷ به گروه آموزشی اخلاق تغییر پیدا کرد.

وی ادامه داد: تولید علم، تدوین آثار فاخر در عرصه‌های مختلف اخلاقی اسلامی، تربیت مربیان آگاه، و بصیر و کارآمد در حوزه اخلاق، گسترش، ترویج و تهذیب اخلاق در مؤسسه امام، حوزه‌های علمیه و جامعه اسلامی از اهداف این مجموعه بوده است.

• فعالیت‌های آموزشی

حجت‌الاسلام والمسلمین حسینخانی گفت: برگزاری دوره کارشناسی اخلاق، چهار دوره ارشد تربیت مربی اخلاق، دو دوره دکترای مدرس معارف گرایش اخلاق، شش دوره برای حدود ۲۰۰ نفر از فضایی حوزه علمیه و آموزش‌های آزاد تحت عنوان تربیت مربی اخلاق، از جمله

• ویژه‌نامه حوزه صد ساله / ۴

جامعه‌شناسی و روان‌شناسی در تأیید نظریات ماتریالیستی و مارکسیستی بود که سبب واکنش حوزه‌های علمیه شد.

این استاد اظهار کرد: محفل مرحوم علامه سید محمدحسین طباطبایی رحمته در سال ۱۳۲۹ در قم، یکی از مهم‌ترین محفل‌هایی بود که به پاسخگویی نسبت به جریان مارکسیسم پرداخت و حلقات بحثی را در باب نقد ماتریالیسم و دیالکتیک و اندیشه‌های دیگر مارکسیستی پایه‌گذاری کرد و کار شایسته و بایسته‌ای را در نقد مارکسیسم سامان داد که حاصل این حلقه، کتابی به‌نام اصول فلسفه و روش رئالیسم شد و شهید مطهری رحمته، شرحی بر آن نوشت و آیت‌الله‌عظمی جعفر سبحانی آن را به عربی ترجمه کرد.

وی با بیان اینکه جریان وهابیت و بهائیت، سومین جریانی بود که در خیزش کلام در حوزه علمیه قم اثر گذاشت، تصریح کرد: وهابیت در سال ۱۱۶۰ هجری قمری در عربستان شکل گرفت و حدود صد سال بعد، یعنی در سال ۱۲۶۰ جریان بایبیت در تشیع در ایران و عراق به‌صورت یک فرقه انحرافی فعال شد. این دو جریان به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم در خیزش‌های کلامی حوزه علمیه قم مؤثر بودند.

حجت‌الاسلام والمسلمین سبحانی گفت: وهابیت با چهره مستقیم وارد حوزه علمیه ایران می‌شود و علمای شیعی علیه وهابیت آثاری می‌نویسند؛ اما پایگاه مواجهه با بایبیت و وهابیت در آن دوره تاریخی، حوزه نجف اشرف است و کتاب مرحوم شیخ جعفر کاشف‌الغطاء اولین و مهم‌ترین کتابی است که در نقد وهابیت از سوی علمای شیعه نوشته می‌شود و آثاری که بزرگان قم در نقد وهابیت نوشتند، همان نقدهایی است که به جریان تجدید نظرطلبی نگاشته شد؛ زیرا منابع فکری آنان نیز اندیشه‌های وهابیت بود.

رئیس بنیاد بین‌المللی امامت ادامه داد: از زمان مرحوم آیت‌الله‌عظمی بروجردی رحمته مواجهه با بهائیت و بایبیت در ایران جدی شد؛ زیرا پهلوی دوم وابسته به جریان جهانی بود که از بایبیت حمایت می‌کرد و حضور کارگزاران بایی و بهایی در حکومت، سبب حساسیت علما به‌خصوص مرحوم آیت‌الله‌عظمی بروجردی رحمته شد. به‌همین خاطر موجی را ایجاد کردند که مانع از حضور و نفوذ بیشتر این فرقه در ایران شوند.

این استاد حوزه با بیان اینکه جریان‌های فعال در عرصه‌های امامت و مهدویت، از دیگر عوامل خیزش اندیشه‌های کلامی در حوزه علمیه قم بود، عنوان کرد: نقطه‌های انتقادی اکثر گروه‌های موجود در ایران، موضوع امامت و مهدویت بود؛ به‌طوری‌که هم جریان روشن‌فکری علما به‌نظرطلب و هم، بایبیت وهابیت، انتقادهایی نسبت به امامت و مهدویت داشتند؛ به‌همین خاطر حوزه علمیه قم، از بزرگان و مراجع و اساتید برجسته گرفته تا فضایی جوان، به موضوع امامت و مهدویت توجه ویژه‌ای داشتند.

وی با بیان اینکه آیت‌الله سید صدرالدین صدر، میرحامد حسین و حاج عباس قمی رحمته، از جمله افرادی بودند که در این زمینه فعالیت می‌کردند، عنوان کرد: یکی از نقطه‌های بسیار مهم پایه‌گذاری اندیشه امامت مرحوم سید محمد موسوی (سلطان الواعظین) بود. رئیس بنیاد بین‌المللی امامت گفت: مرحوم حضرت آیت‌الله بروجردی رحمته یکی از کسانی است که اهتمام جدی به مسئله امامت داشت و شاگرد ایشان مرحوم حضرت آیت‌الله صافی گلپایگانی رحمته نیز در گسترش اندیشه امامت و مهدویت نقش بسیاری مهمی دارند. حجت‌الاسلام والمسلمین سبحانی ادامه داد: مواجهه با تبلیغات مسیحی از دیگر زمینه‌های خیزش کلام در حوزه علمیه قم بود. هرچند دیرینه‌گاتر از سایر حوزه‌های ایران و عراق این مقابله آغاز شد؛ اما در دوران آیت‌الله بروجردی هم، مواجهه مناظره‌ای و هم نقد نوشته‌هایی در عرصه مسیحیت به منصفه ظهور رسید.

این استاد حوزه علمیه قم، با بیان اینکه روابط بین‌الملل و مناسبات با سایر مذاهب اسلامی، از دیگر عوامل خیزش کلام در حوزه علمیه قم است، اضافه کرد: یکی از دغدغه‌های حاج شیخ عبدالکریم حائری رحمته، تبلیغ دینی و معرفی در بیرون جهان تشیع بود و همواره نگاهی جهان‌بین و روزنگر به عرصه رشد مباحث معرفتی و کلامی در جهان اسلام داشت؛ اما آیت‌الله بروجردی رحمته بیش از هر کسی در حوزه علمیه قم، پایه‌گذار مناسبات بین‌المللی کلامی بود.

وی افزود: مرحوم آیت‌الله بروجردی با تقویت تقریب بین‌المذاهب و تفسیر خاصی از نزدیکی شیعه با سایر مذاهب اسلامی عرصه‌ای را رقم زد که در دوره‌های بعد، سبب شکوفایی حوزه علمیه قم در تعاملات بین‌المللی شد. ایشان با ایده‌پردازی‌هایی که در این عرصه انجام داد، سبب شد که باب گفت‌وگوی شیعه با سایر مذاهب در بحث‌های کلامی آغاز شود.

حجت‌الاسلام والمسلمین سبحانی در پایان یادآور شد: همه اقدامات نشان‌دهنده یک دغدغه عمیق جهانی در مرحوم آیت‌الله بروجردی بود و این ارتباطات و آشنایی‌ها سبب شد که حوزه علمیه قم در دوره سوم (دوره گسترش) نه‌تنها به مسئله‌های داخل ایران؛ بلکه به مسئله‌های فراشیعی هم توجه داشته باشد و کلام شیعه در حوزه قم، بعدی جهانی و فرامذهبی پیدا کند.

• پژوهشکده اخلاق و معنویت پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

وی اظهار کرد: پژوهشکده اخلاق و معنویت پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی است که از سال ۱۳۸۲ با عنوان گروه اخلاق و تربیت فعالیت خود را آغاز کرد و از سال ۱۳۸۶ با ظرفیت دو گروه پژوهشی به‌عنوان مرکز فعالیت کرد.

حجت‌الاسلام والمسلمین حسینخانی گفت: در سال ۱۳۹۶ گروه اسلام و مطالعات معنویت به آن افزوده می‌شود و به‌عنوان پژوهشکده اخلاق و معنویت با سه گروه پژوهشی اخلاق، تربیت اسلامی و مطالعات معنویت فعالیت‌های خود را ادامه می‌دهد.

وی افزود: شناخت و استنباط کلان‌نظریه اسلامی در زمینه اخلاق، رشد اخلاقی و تربیت اخلاقی و معنویت، بازخوانی انتقادی نظریات غربی در زمینه روش‌شناسی اخلاق کاربردی، استخراج نظام مسائل نظری و چالش‌ها و معضلات دینی جامعه ایران معاصر در حوزه اخلاق تربیت و معنویت، تلاش در حل این معضلات، گفت‌ماند سازی نخبگانی در زمینه‌های اخلاق کاربردی تربیت اخلاقی و معنویت اسلامی، از اهداف این پژوهشکده است.

ادامه در صفحه بعد